

ПЕРЕДМОВА

«Месія Дюни» — той твір Френка Герберта, який читачі найгірше зрозуміли й найбільше недооцінили. Причини цього такі ж захопливі та складні, як і сам уславлений автор.

До виходу цього першого сиквела «Дюни» у 1969 році його частинно публікували в журналі наукової фантастики «Galaxy»¹. Сатиричний журнал «National Lampoon»² назвав цю публікацію «розчаруванням року». Ще раніше «Месію Дюни» відхилив Джон Кемпбелл, редактор журналу «Analog»³: він, подібно до «пасквілянтів», любив величні та героїчні аспекти «Дюни» і ненавидів діаметрально протилежні елементи сиквела. За його словами, читачі журналу ждали розповідей про героїв, які звершують великі подвиги, а не історій про посередності «на глиняних ногах».

Строгі критики не зрозуміли, що «Месія Дюни» — це міст, який мав з'єднати «Дюну» з ще незавершеною третьою книжкою трилогії. Щоб дістатися туди, другий роман серії перелицював ретельно продуманий героїчний міф Пола Муад'Діба і показав темну сторону феномена месіянства, настільки прославленого

¹ «Galaxy Science Fiction» — американський журнал наукової фантастики, який виходив із 1950 до 1980 рр. (Тут і далі прим. пер., якщо не зазначено інакше.)

² «Національний пасквілянт» — гумористичний американський журнал, що виходив із 1970 до 1998 рр.

³ «Аналог: наукова фантастика та факти» — один із найвпливовіших американських журналів фантастики за всю її історію як самостійного напрямку комерційної літератури.

в «Дюні». Багато читачів не хотіли цієї дози реальності, позаяк не могли витримати усунення своїх харизматичних фаворитів, особливо ж після того, як автор уже знищив було двох улюблених персонажів «Дюни» — вірного мечника Атрідів Дункана Айдаго¹ та планетолога-ідеаліста Ліет-Кайнса.

Але вони не помітили важливих підказок, які залишив автор. У «Дюні» Ліет-Кайнс, помираючи в пустелі, згадує слова свого батька Пардота, сказані багато років тому й заховані в найдаальших закамарках пам'яті: «Нема для народу твого більшого жаху, ніж потрапити до рук Героя». Наприкінці роману, в епіграфі до одного з розділів, принцеса Ірулан описала звитязного Муад'Діба багатозначним, почасти суперечливим реченням: «Він був воїном і візіонером, чудовиськом і святим, хитрим і невинним, шляхетним і безжалючим — меншим, ніж Бог, але більшим, ніж людина». А в додатку до «Дюни» Френк Герберт зауважив, що пустельна планета «заразилася Героєм».

Ці натяки в «Дюні», які зробив Френк Герберт, мали б слугувати маркерами, які вказують на перетворення утопічної цивілізації на насильницьку антиутопію. Насправді першою робочою назвою другої книжки серії була «Святий безумець». Автор двічі змінював цю назву, перш ніж зупинитися на «Месії Дюни». Але в опублікованому тексті роману він писав про Муад'Діба:

Він святий безумець,
Золотий мандрівник, що живе вічно,
На краю глузду,
Ледь відкриєш щілину — і він уже там!

Автор вважав, що героїчні лідери нерідко робили помилки... помилки, які підсилювалися безліком послідовників, захоплених їхньою харизмою. У 1950-х роках батько працював спічрайтером у Вашингтоні, округ Колумбія, і бачив мегаломанію лідерства та пастки, що чигали на послідовників наділених магнетичною привабливістю політиків. Засіюючи ще одне цікаве насіння в «Дюні»,

¹ Френк Герберт не зостався зовсім глухим до побажань читацької аудиторії. У «Месії Дюни» він воскресив Дункана Айдаго у зміненій формі — як гхолу на ім'я Гайт, клонованого з клітин мертвої людини, унаслідок чого виникло створіння, що не мало спогадів про оригінал (*примітка Бразна Герберта*).

він писав: «У пустелі кажуть, що власники великої кількості води стають смертельно неуважними». Це було важливим посиланням на те, що давні греки означували як гібрис. Дуже мало читачів зрозуміли, що історія Пола Атріда була не лише грецькою трагедією індивідуального та сімейного масштабів. Існував ще один, важливіший шар, у якому Френк Герберт попереджав, що герої можуть вести цілі суспільства до руїни. У «Дюні» та «Месії Дюни» він застерігав від пихи та надмірної самовпевненості, цієї описаної в грецьких трагедіях форми нарцисизму, що неминуче веде до краху.

З небезпечних лідерів, знаних у людській історії, мій батько інколи згадував генерала Джорджа Паттона через його харизматичність, але частіше він ставив за приклад президента Джона Кеннеді. Довкола Кеннеді сформувався міф королівства й Камелота. Прихильники молодого вродливого президента не сумнівалися в ньому й готові були йти туди, куди він їх поведе. Тепер ця небезпека очевидна нам, досить згадати хоча б таку постать, як Адольф Гітлер, чий потужний магнетизм призвів його народ до катастрофи. Однак це менш помітно стосовно людей, котрі не є ні божевільними, ні втіленням зла, — як Кеннеді чи вигаданий Пол Муад'Діб, чия небезпечність полягає в релігійному міфі довкола них і в тому, що люди роблять від їхнього імені.

Серед найважливіших послань мого батька було те, що державні діячі брешуть, аби захистити себе, і ухвалюють неймовірно дурні рішення. Через кілька років після публікації «Дюни» Річард Ніксон надав чимало доказів цього. Батько казав, що Ніксон зробив величезну послугу американському народу, намагаючись приховати Вотергейтський злочин. Своїм потужним, хоч і несвідомим прикладом тридцять сьомий президент США навчив народ сумніватися у своїх лідерах. В інтерв'ю та пристрастних виступах в університетських кампусах по всій країні Френк Герберт застерігав молодь від сліпої довіри уряду, заявляючи, що американські батьки-засновники розуміли це й намагалися вписати відповідні гарантії в Конституцію.

Переходячи від «Дюни» до «Месії Дюни», батько зробив один хитрий фокус. У сиквелі, продовжуючи акцентувати увагу на вчинках героїчного Пола Муад'Діба, як це робилося в «Дюні», автор також створює музичну партію монументальних змін тла

й показує небезпеку, пов'язану з махінаціями тих, котрі належать до оточення лідера. Кілька людей змагаються за позицію, якомога ближчу до Пола; при цьому вони накопичують стільки сили, скільки можуть, а дехто з них зловживатиме цим — і це матиме жахливі наслідки.

Після того, як серія «Дюна» стала дуже популярною, багато фанів почали розглядати Френка Герберта у світлі, якого він не потребував, унікав і не цінував. В одному з відгуків його називали «гуру наукової фантастики». Ще інші характеризували його, використовуючи героїчну термінологію. Опираючись цьому, у відповідях на запитання про створення ним образу Пола Атріда Френк Герберт казав інтерв'юерам, що не хоче вважатися героєм. Інколи він казав їм із цілковитим смиренням: «Я ніхто».

Звичайно, мій батько був ким завгодно, але не ніким. У «Мрійникові Дюни», його біографії, яку написав я, я назвав його легендарним письменником. Але за життя він намагався уникати цієї мантиї. Хай що нашіптували б у його вуха, Френк Герберт постійно нагадував собі, що він смертний. Якби він став політиком, без сумніву, був би шанованим і, можливо, одним із найвидатніших президентів США. Він міг би сягнути владних вершин, досягти інших високих цілей, якби тільки захотів. Але, як фан наукової фантастики, я радий, що він обрав саме цю дорогу. Оскільки він був чудовим письменником, його застереження зберігатимуть силу впродовж століть і, сподіваюся, впливатимуть на високопосадовців, що ухвалюють важливі рішення, змушуючи їх забезпечувати гарантії від зловживань владою як лідерів, так і їхніх послідовників.

Читаючи «Месію Дюни», насолоджуйтеся пригодницькою історією, неспокоєм, дивовижними образами та екзотичним тлом. А тоді поверніться й перечитайте знову. Гортаючи наново сторінки, ви щоразу знаходитимете щось нове. І глибше спізнаєте Френка Герберта як людину.

*Сіетл, Вашингтон,
16 жовтня 2007 р.*

Браян Герберт

ФРАГМЕНТИ ІНТЕРВ'Ю З БРОНСО ІКСІАНСЬКИМ У СМЕРТНІЙ КАМЕРІ

П.: Що стало причиною вашого особливого підходу до історії Муад'Діба?

В.: Чому я маю відповідати на ваші запитання?

П.: Бо я збережу ваші слова.

В.: Аххх! Найсильніший аргумент для історика.

П.: То ви співпрацюватимете?

В.: Чому б і ні? Але ви ніколи не збагнете, що надихнуло мене на «Історичний аналіз». Ніколи. Для вас, священиків, ставка надто висока.

П.: Випробуйте мене.

В.: Випробувати вас? Що ж, знову... чому б і ні? Мене зачепила поверховість загального погляду на цю планету, що випливає з її популярної назви — Дюна. Завважте, не Арракіс, а Дюна. Історія заповнена образом Дюни-пустелі, батьківщини фрименів. Така історія зосереджується на звичаях, породжених дефіцитом води й тим фактом, що фримени вели напівкочове життя в дистикостах, які відновлювали більшу частину вологи тіла.

П.: А хіба ж це не так?

В.: Це все поверхові істини. Вони ігнорують те, що криється під поверхнею, подібно... подібно до намагання зрозуміти мою рідну планету Ікс без дослідження того, як ми дістали свою назву через те, що наша планета є дев'ятою від свого сонця¹. Ні... ні.

¹ Оригінально ця планета зветься ІХ.

Недостатньо бачити Дюну як місце, де шаліють несамовиті бурі. Недостатньо говорити про загрозу від гігантських піщаних хробаків.

П.: Але ж ці речі мають вирішальне значення для характеру Арракіса!

В.: Вирішальне? Звичайно. Але вони створюють однобічний погляд на планету. Так само як те, що Дюна — монокультурна планета, бо вона єдине її виняткове джерело прянощів, меланжу.

П.: Так. Послухаймо, як ви трактуєте священні прянощі.

В.: Священні! Як і все священне, вони однією рукою дають, другою — забирають. Продовжують життя й дозволяють адептові передбачати своє майбутнє, але зв'язують жорсткою залежністю й позначають очі, як ото позначені ваші: цілковита синява без дрібки білого. Ваші очі, ваші органи *бачення* стали монолітом без контрасту, простим поглядом.

П.: Така ересь привела вас до цієї камери!

В.: Мене привели в цю камеру ваші священники. Як усі священники, ви рано навчилися називати істину ерессю.

П.: Ви опинилися тут, бо зважилися сказати, що Пол Атрід утратив важливу частку своєї людяності, перш ніж зміг стати Муад'Дібом.

В.: Не кажучи вже про те, що він утратив батька у війні з Харконненами. І про загибель Дункана Айдаго, який пожертвував собою, щоб Пол і леді Джессіка зуміли втекти.

П.: Ваш цинізм належно відзначений.

В.: Цинізм! Це, безсумнівно, злочин більший, ніж ересь. Але, бачте, насправді я не цинік. Я лише спостерігач і коментатор. Я вбачав справжню шляхетність у Пола, коли він тікав у пустелю зі своєю вагітною матір'ю. Звичайно, вона була великою цінністю, але її тягарем.

П.: Хибою вас, істориків, є те, що ви ніколи нічому не дасте спокою. От ви вбачаєте справжню шляхетність у Святого Муад'Діба, але неодмінно додаєте цинічний коментар. Не дивно, що Бене Гессерит теж вас осуджує.

В.: Ви, священники, добре ведете спільну справу із Сестринством Бене Гессерит. Вони теж виживають, бо приховують те, що роблять. Але не можуть приховати того факту, що леді Джессіка була навченою адепткою Бене Гессерит. Знаєте, що вона

навчала сина так, як це прийнято в її Сестринстві. Мій злочин полягає в обговоренні цього феномена, у викладі їхнього психічного мистецтва й генетичної програми. Не хочете привернути увагу до того, що Муад'Діб був надією Сестринства як їхній ручний месія, що був їхнім *Квізац Хадерахом*, перш ніж стати вашим пророком.

П.: Якщо в мене були сумніви щодо вашого смертного вироку, то ви їх розвіяли.

В.: Я можу померти лише раз.

П.: Є смерть і смерть.

В.: Стережіться зробити з мене мученика. Не думаю, що Муад'Діб... Скажіть, Муад'Діб знає, що ви робите в цих підземеллях?

П.: Ми не турбуємо Святу Родину дрібницями.

В.: (*Сміється.*) І заради цього Пол Атрід змагався за місце між фрименами! Заради цього він вчився їздити на піщаних хробаках і керувати ними! Було помилкою відповідати на ваші запитання.

П.: Однаково я дотримаю обіцянки зберегти ваші слова.

В.: Справді? То послухай мене уважно, вироджений фримене, священику, котрий не має бога, крім себе самого! Ви мусите багато за що відповісти. Через фрименський ритуал Пол прийняв свою першу велику дозу меланжу, яка дала йому змогу бачити майбутнє. Через фрименський ритуал той самий меланж пробудив ненароджену Алію в лоні леді Джессіки. Чи задумувалися ви, що означало для Алії народитися в цьому Всесвіті цілковито свідомою, зі всіма знаннями й спогадами своєї матері? Жодне згвалтування не може бути страшнішим.

П.: Без священного меланжу Муад'Діб не став би вождем усіх фрименів. Без її святого досвіду Алія не була б Алією.

В.: А ти без своєї сліпої фрименської жорстокості не був би священиком. Аххх, знаю я вас, фрименів. Гадаєте, що Муад'Діб ваш, бо він поєднався з Чані, бо прийняв звичаї фрименів. Але спершу він був Атрідом, котрого виховала адептка Бене Гессерит. Він володів знаннями, цілковито невідомими вам. Ви думали, що він приніс вам нову організацію та нову місію. Він пообіцяв перетворити вашу пустельну планету на багатий водою рай. А коли засліпив вас такими видіннями, то забрав вашу непорочність!

П.: Така єресь не змінює того факту, що екологічна трансформація Дюни триває.

В.: І мене звинуватили в єресі, тому що я прослідкував коріння цієї трансформації та її наслідки. Битва на Арракінському Полі, можливо, навчила Всесвіт, що фримени спроможні перемогти імперських сардаукарів, але чого ще вона навчила? Коли зоряна імперія роду Корріно стала фрименською імперією під проводом Муад'Діба, чим іще вона стала? Ваш джигад тривав лише дванадцять років, але дечого він навчив. Тепер Імперія розуміє, яким крутіїством був шлюб Муад'Діба з принцесою Ірулан!

П.: Ти смієш звинувачувати Муад'Діба в крутіїстві?

В.: Хоча ви за це мене вбиваєте, це не єресь. Принцеса стала його дружиною, та не коханою. Чані, його маленька любя фрименка — от його кохана. Це всім відомо. Ірулан була ключем до престолу й нічим більше.

П.: Легко зрозуміти, чому ті, що змовляються проти Муад'Діба, використовують твій «Аналіз історії» як центральний аргумент.

В.: Я тебе не переконаю. Знаю це. Але змовники здобули свій аргумент іще до мого «Аналізу». Цей аргумент створили дванадцять років джигаду. Саме вони об'єднали давні владні групи й розпалили змову проти Муад'Діба.